

Hæc primæ actionis erit accusatio. Dicimus, C. Verrem, cum multa libidinose, multa crudeliter in cives Romanos, atque in socios⁸⁵, multa in deos hominesque nefarie fecerit, tum præterea quadringenties⁸⁶ festertium ex Sicilia contra leges abstulisse. Hoc testibus, hoc tabulis, privatis publicisque auctoritatibus, ita vobis planum faciemus, ut hoc statuas, etiam si spatium ad dicendum nostro commodo, vacuosque dies habuissimus, tamen oratione longa nihil opus fuisse. Dixi⁸⁷.

⁸⁵ Cum multa libidinose, multa crudeliter in cives, atque socios] A specie cepit, & subiunxit genus, dicendo postea, In deos, atque homines. Sed non est vitium, quod pro auxilio positum, non pro ratiocinatione est. Idem.

⁸⁶ Festertium quadringenties] Diximus de hac questione: Summe varie. In Divinatione enim festertium milles dixit. Quod solvimus, quod adhuc non erat infinnata criminum ratio Ciceroni: & quod ex persona Sicilia loquebatur, augere voluit veritatem: & quoniam, spe dupli vel quadrupli repetitionis, quantumvis accusatori progressi licuit. Nam quamvis festertium octingenties dupli nomine exigi usus est, festertium tamen quadringenties tantummodo repetitum est: ad gratiam Hortensii, an suam, an etiam convenientiam Ciceronis ipsius, parum compertimus. Idem.

⁸⁷ Dixi] Moris veterum fuit, cum factis visum esset fluxisse verborum, hanc sibi necessitatem finiendæ orationis imponere, ut dicerent ad ultimum, Dixi: quod etiam, ab

utraque parte oratione consumpta, ut in consilium dimitterentur, prætor solet pronuntiare, Dixerunt. Bene ergo Tullius deantiens adversariis compendium brevitas, hoc verbo usus est, Dixi. Non autem ibi finitur prima actio: inducentur enim dehinc a Tullio testes; quorum verba in oratione conscribere, nullius elegantie fuit. Multis autem diebus prima actio celebrata est, dum testes Verri producuntur criminum diversorum; dum recitantur publicæ privatæque literæ: quibus rebus adeo suspectus Hortensius dicitur, ut rationem defensionis omitteret: adeo percussus Verres, ut abiret in exilium sua sponte. Nec quid amplius in iudicio gestum est, nisi quod Tullius metuens ne tantum negotium pene tacitum præteriret, finxit Verrem compendinationi præsto fuisse, ut bis defensus accusaretur iterum. Et quemadmodum victorie consuluerat brevitate dicendi, ita laudem eloquentiæ tanquam repetita accusatione est consecutus reliquorum conscriptione librorum, qui cæteros consequuntur. Idem.

ACTIO.

ACTIONIS SECUNDÆ
IN C. VERREM

LIBER PRIMUS.

DE PRÆTURA URBANA.

ORATIO VI.

ARGUMENTUM.

DEinceps hæc omnia non dicta, sed scripta sunt contra eum: quod ita factum est. Fingit Cicero adesse in iudicio Verrem compendinarum, & respondere citatum, & defendi. In cæteris enim orationibus defensor futurus, accusationis officium bis libris, qui Verrinarum nomine nuncupantur, compensare decrevit, & quoniam accusare multos indecorum Tullio videbatur, in una causa vim hujus artis & eloquentiæ demonstrare. Nam & bene intelligentes omnem virtutem oratoriam, quacunque in criminatio-nibus constituta est, hic expressam vident: & contra ex hoc defensionum vim in cæteris orationibus, & nervos ejus ex hac virtute cognoscunt, quæ in opprimendo exprimitur reo. Igitur rerum scena sic facta est, ut dicit Tullius, non autem acta res est. ADEST, inquit, Verres, responder, defenditur. Ergo cum prima actione accusatus sit, ac defensus Verres, nunc, velut defensus iterum, (sic enim mos erat) in altera actione accusatur ad ultimum rursus oratione perpetua. Crimina repetundarum, & alia pleraque ex antea vita sæpe firmantur. Sumitur etiam hinc sæpe defensio. Omnis enim confirmatio ab attributis personæ, & negotio sumi solet. Ergo attributa personæ maxime in antea vita queri solent: negotiorum, in ipso crimine. Libros igitur pro qualitate criminum Tullius dividens, antea vitæ unum dedit, hunc scilicet solum: crimini ipsi repetundarum quatuor. Unum de jure

Y 2

dicen-

dicens, alterum de re frumentaria, tertium de signis, quartum de suppliciis. Ad hanc enim similitudinem poeta Virgilius Minoem iudicem apud inferos, tanquam si prætor sit rerum capitulum, Quæsitorem appellat. Dat ibi sortitionem, ubi urnam nominat: dat electionem iudicum, cum dicit, Consiliumque vocat: dat cognitionem facinorum, cum dicit, Vitalque & crimina discit. Ergo hic liber, qui de anteaacta vita est, statum necesse est conjecturalem habeat. Capita autem quæ ipse Tullius fecit, dividendo totam hanc accusationem, sunt hæc: primum in Quæsturam, deinde in Legationem & Vice-quæsturam, tertio in Præturam urbanam, quarto in Præturam Siciliensem. Nam cum omnes ejus actus quæsture nomine, legationis, præturæ urbanae, Siciliensisque, quadripartita librorum divisione cognoscantur: anteaacta ejus omnia hoc libro comprehensa sunt ad eorum fidem, quæ post dicentur. Proæmia sane hujus libri in simulatione constituta sunt quasi veræ accusationis in Verrem audentem adesse, atque defensum: in exhortatione iudicum ad recte judicandum: tum in minis contra adversarios: & in exhibenda ratione officii sui, cur ita maluerit accusare, ut prima actione tantum retribus ureretur. Quæ omnia ejusmodi sunt, ut non tam nova dicere, quam dicta libri superioris instaurare videatur. Post hæc omnia, ipsius Ciceronis per honores Verri cum criminibus junctos divisio per ordinem currit. ASCON.

Varie Ciceronis Verrianas orationes inscribunt Grammatici: & varie in veteribus etiam libris inscriptæ reperiuntur. Hanc autem orationem Primus Accusationis liber inscribi debere, ex ipsius Ciceronis verbis intelligere possumus, quæ sunt in Oratore ad Bruttum. Adhibenda est (inquit) numerosa oratio, si aut laudandum est aliquid ornatius, ut nos in Accusationis secundo de Sicilia laudibus diximus: aut in Senatu de consulatu meo: aut exponenda narratio, quæ plus dignitatis desiderat, quam doloris, ut in quarto Accusationis de Ennenfi Cerere, de Segestana Diana, de Syracusarum situ diximus, &c. Prima igitur oratio, quæ Divinatio dicitur, nihil ad Verri causam pertinet, sed cum Cæcilio contendit Cicero uter melior futurus sit Verri accusator, ipse-ne, an Cæcilius. Secunda, preparatio qua-

quadam est ad iudicium & restium interrogationem. In tertia deum incipit Verrem accusare, qui primus liber Accusationis a Cicero quidem dicitur, a Grammaticis vero Prætura urbana inscribitur: cum secundus Siciliensis; tertius Frumentaria; quartus de Signis; quintus de Suppliciis inscribantur. F. URSINUS.

I. **N**EMINEM vestrum ignorare arbitror, Iudices¹, hunc per hosce dies sermonem vulgi, atque hanc opinionem populi Romani fuisse, C. Verrem altera actione responsum non esse, neque ad iudicium affuturum. Quæ fama non idcirco solum emanarat, quod iste certe statuerat, ac deliberaverat non adesse: verum etiam, quod nemo quemquam tam audacem, tam amentem, tam impudentem fore arbitrabatur, qui tam nefariis criminibus, tam multis retribus evictus, ora iudicum apicere, aut os suum populo Romano ostendere auderet.

Est idem Verres, qui fuit semper; ut ad audendum projectus, sic paratus ad audiendum. Prætor est: respondet²: defenditur. Ne hoc quidem sibi reliqui facit, ut in rebus turpissimis, cum manifesto teneatur, si reticeat, & absit, tamen impudentiæ suæ pudentem exitum quæsisse videatur. Patior³, Iudices, & non moleste fero, me laboris mei, vos virtutis vestræ fructum esse laturos. Nam si iste id fecisset, quod primo statuerat, ut non adesset: minus aliquanto, quam mihi opus esset, cognosceretur, quid ego in hac accusatione comparanda constituendaque elaborassem: vestra vero laus, tenuis plane, atque obscura, Iudices, esset. Neque enim hoc a vobis populus Romanus expectat, neque eo potest esse contentus, si condemnatus sit is, qui adesse noluerit; & si fortes fueritis in eo, quem nemo sit ausus defendere. Immo vero addit, respondeat: summis opibus, summo studio potentissimorum hominum

¹ Neminem vestrum ignorare arbitror, Iudices] Hoc totum signum est Ciceronis, ut sequentium librorum vera actio videatur. Nam Verres jam sua sponte elegit exilium. Aconius.

² Responder] Recte dictum est, respondet.

Nam apud veteres & iudices, & rei, & accusatores, & defensores citabantur a præcone prætoris. Idem.

³ Patior, Iudices] Cum dolere debuerit, retribi sibi, pati, & arguo animo ferre dicit, ut pugnam victoria consequatur. Idem.

minum defendatur: certet mea diligentia cum illorum omnium cupiditate: vestra integritas cum istius pecunia: testium constantia cum illius patronorum minis, atque potentia. Tum demum illa victa videbuntur, cum in contentionem, certamenque venerint. Absens si iste esset damnatus, non tam ipse sibi consiluisse, quam invidisse vestræ laudi videretur.

II. Neque enim salus ulla reipublicæ major hoc ⁴ tempore reperiri potest, quam populum Romanum intelligere, diligenter rejectis ⁵ ab accusatore iudicibus, socios, leges, rempublicam senatorio consilio maxime posse defendi. Neque tanta fortunis omnium perniciēs potest accedere, quam opinione populi Romani rationem veritatis, integritatis, fidei, religionis, ab hoc ordine abjudicari. Itaque mihi videor magnam, & maxime ægram, & prope depositam ⁶ reipublicæ partem suscepisse: neque in eo magis meæ, quam vestræ laudi, existimationique servisse. Accessi enim ad invidiam iudiciorum levandam, vituperationemque tollendam: ut, cum hæc res pro voluntate populi Romani esset iudicata, aliqua ex parte mea diligentia constituta auctoritas iudiciorum videretur: postremo, ut esset hoc iudicatum ⁷, ut finis aliquando iudiciariæ controversiæ constitueretur. Etenim sine dubio, Iudices, in hac causa ea res in discrimen adducitur. Reus est enim nocentissimus ⁸: qui si condemnatur, desinent omnes di-

⁴ Neque enim salus ulla reipublicæ maior est] Eadem repetit, quæ in prima actione dicta sunt, & reipublica esse damari Verrem. Idem.

⁵ Diligenter rejectis] Reiectos iudices pro electis intelligi convenit. Ibi enim rejectio iudicium, ubi & reſentio, continetur. In reſectiane autem accusatoris, vel fides accusationis, vel perſequeſionis perſidia, ut ſupra dixi, apparet. Idem.

⁶ Et prope depositam] Desperatæ salutis: sic & Virgilius:

Ille ut depositi proferret fata parentis.
⁷ Postremo ut esset hoc iudicatum] Subauditur, accessi, & non voce, ad omnia, quibus hoc verbum in hac sententia convenit. Idem.

Ut esset hoc iudicatum] Si pro ut legas utat, locus integer futurus erit. Hoc enim dicit Cicero: Si de Verre ex voluntate po-

puli Rom. iudicatum fuerit, iudiciorum auctoritatem aliqua ex parte constitutum iri: que tum fluctuabat, propterea quod multa iudicia aperte pecunia corrumpebantur: & postremo (ut de Verre iudicatum sit) fore, ut finis iudiciariæ controversiæ constitueretur. Sive enim damnetur, penes ordinem senatorium mansura iudicia: sive absolvatur, neminem honeste recusatorem, quo minus ad Equites transferantur. Muræus, Var. Lect. XIX, 12. Ut sepe cum apud Ciceronem, tum apud alios scriptores ponit, pro quo vulgatus usus ponatur, & huius multorumque aliorum locorum exemplis ostendit Joan. Frid. Gronovius, III. Observat. cap. 6. Grævius.

⁸ Homo (vulgo reus) est cuius nocentissimus] Terentius: Et habet, quod det: & dat nemo largius. Et de persona: Fatus, infusus, tardus stertit. Alcon.

cere, his iudiciis pecuniam plurimum posse. Sin absolvitur, desinemus nos de iudiciis transferendis reculare. Tameſi de absoluteſione istius neque ipse jam sperat, nec populus Romanus metuit. De impudentia singulari, quod adest, quod reſpondet, sunt qui mirentur: mihi pro cætera ejus audacia, atque amentia; ne hoc quidem mirandum videtur. Multa enim & in deos, & in homines impie nefarieque commiſit ⁹. Quorum scelerum poenis agitur, & a mente consilioque deducitur.

III. Agunt eum præcipitem ¹⁰ poenæ civium Romanorum: quos partim securi percussit, partim in vinculis necavit, partim implorantes jura libertatis & civitatis in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium dii patrii: quod iste inventus est, qui e complexu parentum abreptos filios ad necem duceret, & parentes pretium pro sepultura liberum posceret. Religionem vero, ceremoniarumque ¹¹ omnium sacrorum sanorumque violatæ, simulacraque deorum, quæ non modo ex suis templis ablata sunt, sed etiam jacent in tenebris, ab isto retrusa atque abdita, consistere ejus animum sine furore atque amentia non sinunt.

Neque iste mihi videtur se ad damnationem offerre solum, neque hoc avaritiæ supplicio communi ¹², qui se tot sceleribus obſtrinxerit, contentus esse. Singularem quandam poenam istius immanis atque importuna natura desiderat. Non id solum quæritur, ut, isto damnato, bona restituantur iis, quibus erepta sunt: sed & religiones deorum immortalium expiandæ, & civium Romanorum cruciatus, multorumque innocentium sanguis, istius supplicio luendus est. Non enim furem, sed ereptorem, non adulterum, sed expugnatorem pudicitia; non

⁹ Impie, nefarieque commiſit] Nefandum, est non solum: nefarium, quod sacra pollut: ubi offendit, civis Romanos Verrem pro prædonibus occidisse. Idem.

¹⁰ Agunt eum præcipitem] Proprium Ciceronis & in orationibus, & in dialogis, & in epistolis sæpius eandem sententiam dicere, & uti eloquentiæ diversis modis, in iisdem sententiis, tamen ab aliqua occasione repetitis. Nam & hic repetitio furoris, in qua

videtur insanis Verres causam velle monstrare. Est enim hic locus de suppliciis irrogatis: ubi offendit, civis Romanos Verrem pro prædonibus occidisse. Idem.

¹¹ Religionem vero, ceremoniarumque] De signis & furtis tacet modo, quasi minus idoneis ad furorem avaritiæ. Idem.

¹² Supplicio communi] Estimatione litis, & exilio. Idem.

non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumque; non ficiarium, sed crudelissimum carnificem civium, sociorumque, in vestrum iudicium adduximus: ut ego hunc unum ejusmodi reum, post hominum memoriam fuisse arbitrer, cui damnari expediret¹³.

IV. Nam quis hoc non intelligit, istum absolutum, diis hominibusque invitis, tamen ex manibus populi Romani eripi nullo modo posse? Quis hoc non perspicit, præclare nobiscum actum iri, si populus Romanus istius unius supplicio contentus erit; ac non sic statuerit, non istum majus in sese scelus¹⁴ concepisset, cum sana spoliaret, cum tot homines innocentes necarit, cum cives Romanos morte, cruciati, cruce affecerit; cum prædonum duces, accepta pecunia, dimiserit; quam eos, si qui istum tot, tantis, tam nefariis sceleribus coopertum, jurati sententia sua liberarint?

Non est, non est in hoc homine cuiquam peccandi locus, Judices: non is est reus,¹⁵ non id tempus¹⁶, non id consilium¹⁷, (metuo ne quid arrogantius apud tales viros videar dicere) ne actor quidem¹⁸ est is, cui reus tam nocens, tam perditus, tam victus, aut occulte surripi, aut impune eripi possit. His ego iudicibus non probabo, C. Verrem contra leges pecunias cepisse? Sustinebunt tales viri, se tot fenatoribus, tot equitibus Romanis, tot civitatibus, tot hominibus honestissimis ex tam illustri provincia, tot populorum, privatorumque literis non credidisse? tantæ populi Romani voluntati restitisse? Sustineant. Reperiemus, si istum vivum ad aliud iudicium¹⁹ perducere poterimus, quibus probe-

mus,

¹³ Cui damnari expediret] Quia minor in damnatione pena, quam in concione populi Romani, & in eorum animadversione. *Idem.*

¹⁴ Non istum majus in sese scelus, &c.] Non istum modo terret, sed subtiliter etiam iudicibus comminatur. *Idem.* Nam si absolvitur a vobis, ad populi iudicium adducetur, morte multandus propter jus libertatis & civitatis, civium Romanorum necesse immunitum. Observabitur, primo, populi solius potestatem fuisse civem mori dammandi. Secundo, ubi multatio honorum erat, supplicium in corpus irrogari non solere. *Horren-*

sius.

¹⁵ Non is reus] Qui est nocentissimus. *Aison.*

¹⁶ Non id tempus] Quod invidiosum fenatui est. *Idem.*

¹⁷ Non id consilium] Quod ex optimis viris lectum tale est, ut si quid in ipso culpa fuerit, sperari melius ex fenatu non possit. *Idem.*

¹⁸ Ne actor quidem] Tullius scilicet, in quo omnia ad vincendum parata. *Idem.*

¹⁹ Ad aliud iudicium] Populi scilicet, & equitum Romanorum. *Idem.*

mus, istum in quaestura pecuniam publicam, Cn. Carboni consuli datam, averte: quibus persuadeamus, istum alieno nomine a quaestoribus urbanis²⁰, quod priore actione didicistis, pecuniam abstulisse. Erunt qui & in eo quoque audaciam ejus reprehendant, quod aliquot nominibus²¹ de capite²², quantum commodum fuerit, frumenti decumani detraxerit. Erunt etiam fortasse, Judices, qui illum ejus peculatum vel acerrime vindicandum putent, quod iste M. Marcelli, & P. Africani monumenta²³, quæ nomine, illorum; re vera, populi Romani, & erant, & habebantur, ex fanis religiosissimis, ex urbibus sociorum atque amicorum non dubitaverit auferre.

V. Emerferit ex peculatus etiam iudicio. Meditetur de decibus hostium²⁴, quos accepta pecunia liberavit: videat, quid de illis respondeat, quos in eorum locum subditos²⁵ domi suæ reservavit. Quærat non solum, quemadmodum nostro crimini, verum etiam quo pacto suæ confessioni possit mederi. Meminerit, se priore actione, clamore populi Romani infesto atque inimico excitatum, confessum esse, duces a se prædonum securi non esse percussos: se jam tum esse veritum, ne sibi crimini daretur, eos ab se pecunia liberatos. Fateatur, id, quod negari non potest, se privatam hominem, prædo-

Tom. IV.

Z

num

²⁰ Alieno nomine a quaestoribus urbanis] Quaestores urbani agrarium curabant, ejusque pecunias expensas & acceptas in tabulis publicis referre consueverant. Alieno autem nomine dicit, Carbonis nomine, & exercitus ejus: nam consulis & militum ejus nomine pecunias ex arario sumptas averit, conversus ad Syllam bellis civilibus. Vel alieno nomine, ad frumenti emptionem, quod Siculis non persolvit. *Idem.*

²¹ Aliquot nominibus] Nomen pro debito esse non tritum est. Quis ignorat illud Columellæ, bona nomina non appellando feri mala. Dicit igitur, nonnullis decumanis, qui debebant reipublicæ de capite frumenti decumani seu de summa, quam debebant populo Romano jure passionis, tantum detraxit, & in privatos usus convertit, quantum ei placuit. *Grævius.*

²² De capite] Hoc in Sicilia fecit gratiosus in decumanos, ut frumentum in auctio-

ne promissum ab decumanis, usibus populi Romani (eum illi freti Verri gratia licerentur quamplurimo) de summa detraxit, minusque eos inferre passus sit annonæ populo Romano. Quod illicitum probatur multis documentis. *Aison.*

²³ M. Marcelli, & P. Africani monumenta] Signa concessa & reposita Siculis a M. Marcello & Scipione Africano. Nam Marcellus donavit, quæ victis Siculis ademerant Pæni. *Idem.*

²⁴ Meditetur de decibus hostium] Hic crimen de supplicis esse cognoscitur: in hoc enim libro hæc latius explicantur. *Idem.*

²⁵ Quos in eorum locum subditos] Captis prædonum decibus: Verres illos quidem remisit accepto præmio: pro illis autem mercatores innocentissimos partim trucidavit, partim domi suæ privatim reservavit, quod diceret timuisse se, ne sibi crimini daretur, eos ipsos a se pecunia liberatos esse. *Idem.*

num duces vivos atque incolumes domi suæ, posteaquam Romanam redierit, usque dum per me licuerit²⁶, tenuisse. Hoc, in illo majestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. Ex hoc quoque evaserit: proficiscar eo, quo me jampridem vocat populus Romanus²⁷.

De jure enim libertatis & civitatis suum putat esse iudicium: & recte putat. Confringat iste sane vi sua consilia senatoria: quaestiones omnium perrumpat: evolet ex vestra veritate. Mihi credite, ardentibus apud populum Romanum laqueis tenebitur. Credet iis equitibus Romanis populus Romanus, qui ad vos antea producti testes, ipsis inspectantibus ab isto civem Romanum, qui cognitores homines²⁸ honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt. Credent omnes v & xxx²⁹ tribus homini gravissimo, atque ornatissimo M. Annio, qui, se præsentem, civem Romanum securi percussum esse dixit. Audietur a populo Romano vir primarius, eques Romanus L. Flavius, qui suum familiarem Herennium, negotiatorem ex Africa, cum eum Syracusis amplius centum cives Romani cognoscerent, lacrymantemque defenderent, pro testimonio dixit securi esse percussum. Probabit fidem, & auctori-

²⁶ *Usque dum per me licuerit*] Quantum in ipso fuerit. An hoc? domi suæ privatus, quod est majestatis crimen, hostes publicos habere non dubitavit: sed finem fecit hujus audaciæ me cogente, qui insitit ut de ejus domo in publicam custodiam decerentur. Idem.

²⁷ *Quo me jampridem vocat populus Romanus*] Se dicit, quia ædilis est factus, ut defendat libertatem pop. Rom. Idem.

²⁸ *Qui cognitores homines*] Hoc genus defensoris in jure cognitor dicitur, maxime cum de alicujus statu agitur. Ipse alibi, *Cognitores juris sui*. Idem. *Cognitores* hoc loco eodem videtur existimare dicit Ascovius, qui in Divina cum inquit, *Cognitores juris sui*. Ego cognitores simpliciter eos intelligo, quibus eorum, qui capiebantur, status & conditio nota esset, id est, qui testificari possent, eos non esse speculatores. Itaque in lib. Accusat. v. ubi hæc eadem ipsa narrantur, *Homines*, inquit, *tenuer obscuro loco nati navigant: adempt ad ea loca, que nunquam antea viderant; ubi neque nos esse iis,*

quo venerant, neque semper cum cognitoribus esse possunt. Et paulo post: *Classianus habuisse cum Panonius Prætoris uxores: cognosceret hominem? aliquid de sustinuo suspicito venientes: si ignoraret, tuam hoc juris in omnes constitueret, ut qui neque tibi notus esset, neque cognitores locupletem daret, quamvis civis Romanus esset, in crucem tolleretur.* Hos *quisque* Græci appellant. *Notum*. Nimirum cognitores sunt, qui homini, si res exigebat, testimonium dabant de ejus statu, se illum nosse. Seneca notores. Grævius.

²⁹ *Quinquæ & triginta*] Ac per has totus populus Romanus. Tribus principio tres fuerunt, *Turicensis* una a Tatio rege; *Ramenensis* altera a Romulo, *Luceres* altera a Lucumone, sive Lucretio, sive a Lucio, quem lucum Asylum vocaverat Romulus. Post de nominibus Sabinarum plures factæ, quibus deprecatrixibus parentum bellum, maritorumque finitum est. Ad postremum triginta & quinque factæ. Obtruncerunt antea nomen aut a tributo dando, aut quis primus tres fuerant: unde etiam Tribuni dicti. *Ascov.*

storitatem, & religionem³⁰ suam L. Suetius, homo omnibus ornamentis præditus, qui juratus apud vos dixit, multos cives Romanos in lautumiis³¹, istius imperio crudelissime per vim morte esse multatos. Hanc ego causam cum agam beneficio populi Romani, loco superiore³², non vereor, ne aut istum vis ulla ex populi Romani suffragiis eripere, aut a me ullum munus ædilitatis³³ amplius, aut gratius populo Romano esse possit.

VI. Quapropter omnes in hoc iudicio contentur omnia: nihil est jam, quod in hac causa peccare quisquam, Judices, nisi vestro periculo, possit. Mea quidem ratio, cum in præteritis rebus est cognita, tum in reliquis explorata, atque provisa est. Ego meum studium in rempublicam jam illo tempore ostendi, cum longo intervallo veterem consuetudinem retuli, & rogatu sociorum atque amicorum populi Romani, meorum autem necessariorum, nomen hominis audacissimi detuli. Quod meum factum lectissimi viri, atque ornatissimi, (quo in numero e vobis complures fuere³⁴) ita probarunt, ut ei, qui istius quaestor fuisset, & ab isto læsus, inimicitias justas³⁵ persequeretur, non modo deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem, cum id postulare³⁶, facerent potestatem.

In Siciliam sum inquirendi causa profectus: quo in negotio industrium meam celeritas reditionis, diligentiam multitudi-

Z 2 lite-

³⁰ *Religionem*] Quia jurati testes dicebant. Idem.

³¹ *Lautumiis*] Latumiae carcer Syracusis. Latoniæ autem lingua Siculorum lapidicina dicitur, id est, loca caesis lapidibus extensa. Idem. Legendum *lantumiis*: quod & ab allis observatum. Hinc ille locus apud Senecam: ex allusione nescio cuius Rhetoris: Nam, inquit, *si quid credit, lautumia ille minime laeta res est*. Menardus. Scribitur & *Latoniæ*. Vide Fabri Thesaurum.

³² *De loco superiore*] De Rostris, quippe qui ædilis sum factus. *Ascov.*

³³ *Munus ædilitatis*] Notata est a veteribus Grammaticis amphibologia, in qua iocus later falsissimus. Ædiles enim munus debeant, id est, ludis exhibebant ferarum peregrinarum diversa genera, populo gratiosis-

simum spectaculum. Ædilis Cicero exhibebit Verrem notissimam feram. *Men.*

³⁴ *Quo in numero e vobis complures fuerunt*] Alia enim sortitione nunc sedent: alia in Divinatione constituendi accusatoris fuit. *Ascov.*

³⁵ *Inimicitias justas*] Ad aliud argumentum victoriam suam interpretatus, simpliciter fatetur quod in Divinatione expugnaverat, non idoneam fuisse causam accusandi: Verrii Cæcilio commentitiam similitatem. An justas inimicitias magis dicit? et contrario Virgilius, *Invictus sub fæsa viam dum carpit*. Idem.

³⁶ *Cum id postulare*] Bene addidit, quia in Divinatione hujus rei mentio facta non erat. Idem.

literarum & testium declaravit: pudorem vero, ac religionem, quod, cum venissem senator ad focios populi Romani, qui in ea provincia quaestor fuisset, ad hospites meos, ac necessarios causae communis defensori potius, quam ad eos, qui a me auxilium petivissent. Nemini meus adventus labori, aut sumptui, neque publice, neque privatim fuit. Vim in inquirendo tantam habui³⁷, quantam mihi lex dabat: non quantam habere poteram istorum studio, quos iste vexarat.

Romam ut ex Sicilia redii, cum iste, atque istius amici, homines lauti, & urbani, sermones hujuscemodi dissipassent, quo animos testium retardarent, me magna pecunia a vera accusatione esse deductum, tamen probabatur nemini, quod & ex Sicilia testes erant ii, qui quaestorem me in provincia cognoverant, & hinc homines maxime illustres, qui, ut ipsi noti sunt, sic nostrum unumquemque optime norunt: tamen usque eo timui, ne quis de mea fide³⁸ atque integritate dubitaret, donec ad rejiciendos iudices venimus.

VII. Sciebam in rejiciendis iudicibus³⁹ nonnullos memoria nostra actionis suspicionem non vitasse, cum ipsa in accusatione, eorum industria ac diligentia probaretur. Ita rejeci iudices, ut hoc constet, post hunc statum reipublicae, quo nunc utimur⁴⁰, simili splendore & dignitate consilium nullum fuisse. Quam iste laudem⁴¹, communem ait sibi esse

³⁷ Vim in inquirendo tantam habui] Dicitur plura crimina inveniri potuisse, quam inventa sunt, si vellet Tullius non ad legem percontandarum inquisitionem facere, sed ad universa, quae commiserat Verres. Nam certe quantum abuteretur ex Sicilia Verres, non quantum flagitii commiserit, dicere accusatorem causa compellit. Idem.

³⁸ Ne quis de mea fide] Et Verri pecuniosi rapinam invidiosum: & apud iudices plurimum valet, ut non sine causa de constantia Cicero dubitare videatur. Et valet ad suspicionem magnopere; immo opinionem, vel potius fidem redempti Hortensii, & satorum Verri ad defensionem ejus, quo se quoque & suspicionem hominum non exceptit Tullius. Idem.

³⁹ Sciebam, in rejiciendis iudicibus] Multi, inquit, ita subtiles fuerunt pravaricatorum,

ut in tota actione fideles actores esse viderentur: qui tamen non effugerunt suspensiones hominum, cum in rejiciendis iudicibus versarentur. Rejiciens enim malos, & retinens bonos, verus accusator intelligitur. Qui vero contra facit, ut sit impedimento caeteris, & si rem aliu regat, facile tamen de hoc intelligitur quod pravaricator existat. Er est bona occasio cum causa laudandi iudices oratoris. Idem. Legitur in mss. Et est bona accusatio, cum causa laudandi iudices oritur. Grævius.

⁴⁰ Post hunc statum reipublicae quo nunc utimur] Qui est per 10. annos, ex quo Sylla vicit, ex quo iudicat senatus. Azen.

⁴¹ Quam iste laudem] Vitae argumentum, quod ipse Rhetoricorum primo reprehendit, & commune appellavit. Idem.

mecum: qui cum P. Galbam iudicem rejecisset⁴², M. Lucretium retinuit⁴³: & cum ejus patronus ex eo quaereret, cur suos familiarissimos, Sex. Pæduceum, Q. Confidium, Q. Junium rejici passus esset⁴⁴: respondit, quod eos in iudicando nimium sui juris sententiaeque cognosceret.

Itaque iudicibus rejectis, sperabam jam onus meum vobiscum esse commune. Putabam non solum notis, sed etiam ignotis probatam meam fidem esse, & diligentiam. Quod me non sefellit. Nam comitiis meis, cum iste infinita largitione contra me uteretur, populus Romanus iudicavit, istius pecuniam, quae apud me contra fidem meam nihil potuisset, apud se contra honorem meum nihil posse⁴⁵ debere. Quo quidem die, primum iudices citati in hunc reum consedisit, quis tam inimicus huic ordini fuit, quis tam novarum rerum, iudiciorum, iudicumque cupidus, qui non conspectu confestiuque vestro commoveretur? Cum in eo vestra mihi dignitas fructum diligentiae referret, id sum assecutus, ut una hora, qua coepi dicere, reo audaci, pecunioso, profuso, perditio, spem iudicii corrumpendi praeciderem: ut primo die testium tanto numero citato, populus Romanus iudicaret, ipso absoluto republicam stare non posse: ut alter dies amicis istius ac defensoribus, non modo spem victoriae, sed etiam voluntatem defensionis auferret: ut tertius dies sic hominem prosterneret, ut morbo simulato, non, quid responderet, sed, quemadmodum non responderet, deliberaret: deinde reliquis diebus⁴⁶ his criminibus, his testibus, & urbanis, & provincialibus sic obrutus atque oppressus est, ut his ludorum diebus interpositis, nemo istum comperendinatum, sed condemnatum iudicaret.

VIII. Quapropter ego, quod ad me attinet, iudices, vici: non

⁴² Qui cum P. Galbam iudicem rejecisset] Bonum. Idem.

⁴³ M. Lucretium retinuit] Malum fecisset. Sed tamen scire vos convenit, hunc Lucretium a Cicer. esse rejectum. Neque enim praesentem iudicem vituperare fas fuit. Idem.

⁴⁴ Rejici passus esset] Ac per hoc rejecisset ipse. Idem.

⁴⁵ Contra honorem meum nihil posse] Qui non sum adillate dejectus. Idem.

⁴⁶ Deinde reliquis diebus] Apparet, multis diebus prima actione accusatum produxis testibus Verrem.

non enim spolia C. Verris ⁴⁷, sed existimationem ⁴⁸ populi Romani concupivi. Meum fuit cum causa ⁴⁹ accedere ad accusandum: quæ causa fuit justior, quam a tam illustri provincia defensorem constitui, & deligi? Reipublicæ consulere ⁵⁰: quid jam reipublica honestius, quam in tanta invidia judiciorum adducere hominem, cujus damnatione totus ordo cum populo Romano & in laude, & in gratia possit esse? Ostendere, ac persuadere, hominem nocentem adductum esse: quis est in populo Romano, qui hoc non ex prioræ actione abstulerit ⁵¹, omnium ante damnatorum scelera, furta, flagitia, si in unum locum conferantur, vix cum hujus parva parte æquari, conferrique posse?

Vos, quod ad vestram famam, existimationem, salutemque communem pertinet, Judices, prospicite, atque consulite. Splendor vester facit, ut peccare sine summo reipublicæ detrimento ac periculo non possitis. Non enim potest sperare populus Romanus esse alios in senatu, qui recte possint judicare, vos si non potueritis. Neesse est, cum de toto ordine desperarit, aliud genus hominum, atque aliam rationem judiciorum requirat. Hoc si vobis ideo levius videtur, quod putatis onus esse grave & incommodum, judicare: intelligere debetis, primum interesse, utrum id onus vosmetipsi rejeceritis: an, quod probare populo Romano fidem vestram & religionem non potueritis, eo vobis judicandi potestas erepta sit. Deinde etiam illud cogitate, quanto periculo venturi simus ad eos judices ⁵², quos propter odium vestri populus Romanus de vobis voluerit judicare.

Verum vobis dicam id, quod intellexi, Judices. Homines scito-

⁴⁷ Non enim spolia C. Verris] Ut quadruplator, qui de condemnati bonis ipse aliquid sumam. Idem.

⁴⁸ Sed existimationem] Ut bonus civis existimat. Idem.

⁴⁹ Cum causa] Cui rei contrarium est, sine causa. Idem. Etenim neque adolescentes, qui aut exercendi sui, aut ostentanda eloquentia causa: neque quadruplatores, qui licet cupiditate adducti accusant: causam habent idoneam cur boni vives obaccusatio-

nem existimantur. *Hotomans.*

⁵⁰ Reipublica consulere] Subaudiendum est ad omnia, *neque non fuit.* Alcon.

⁵¹ Abstulerit] Pro certo habuerit, persuasum sibi crediderit. Idem.

⁵² Quanto periculo venturi sumus ad eos judices] Vult, intelligi, memendum esse ferri, ne equites Romani judicent: quos non solum pro integris, sed etiam pro inimicis nobilitatis vult populus Romanus judices esse. Idem.

scitote esse quosdam, quos tantum odium vestri ordinis teneat, ut hoc palam jam dicent, se istum, quem sciant esse hominem improbissimum, hoc uno nomine absolvi velle, ut ab senatu judicia per ignominiam, turpitudinemque auferantur. Hæc me, Judices, pluribus verbis, vobiscum agere coegit non timor meus de vestra fide, sed spes illorum nova, quæ cum Verrem a porta subito ad judicium retraxisset ⁵³, nonnulli suspicati sunt non sine causa ⁵⁴ illius consilium tam repente esse mutatum.

IX. Nunc, ne novo querimonie genere ⁵⁵ uti possit Hortensius, & ea dicere, opprimi reum, de quo nihil dicat accusator: nihil esse tam periculosum fortunis innocentium, quam tacere adversarios: & ne aliter, quam ego velim, meum laudet ingenium: cum dicat, me, si multa dixissem, sublevaturum fuisse eum, quem contra dicerem: quia non dixerim, perdidisse: morem illi geram: utar oratione perpetua: non quoniam hoc sit neesse; verum ut experiar, utrum ille ferat molestius, me tunc tacuisse, an nunc dicere.

Hic tu fortasse eris diligens ⁵⁶, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam. Nisi omni tempore, quod mihi lege concessum est, abusus ero, querere: deum atque hominum fidem implorabis: circumveniri C. Verrem, quod accusator nolit tamdiu, quamdiu liceat, dicere. Quod mihi lex mea causa det ⁵⁷, * eo mihi non uti non licebit? Nam accusan-

⁵³ A porta subito reversisset] Hoc comminatur Cicero, ut credamus veram fuisse secundam actionem: quæ secundum veram gestorum fidem non dicta, sed scripta est. Idem.

⁵⁴ Non sine causa] Corruptis judicibus liceat. Idem.

⁵⁵ Nunc, ne novo querimonie genere] Astutia Ciceronis fuit, utendo testibus: ut nihil reliqui esse Hortensio, nisi ut eos interrogare posset. Dicendi autem facultatem nullam ei dedit, nihil ipse dicendo. Etenim metuebat, ne si locum dicendi invenisset Hortensius, breviter temporis longa oratione consumeret: ut secunda actio ad alios judices, qui corrumpi possent, aliumque patrem fore Kal. Jan. perveniret, consilium futuris se & Metello, fautoribus Verris.

Hæc ita sunt, quemadmodum dicimus, sed Cicero sic proponit querelam Hortensii, ut & injusta, & ridicula esse videatur. Et est ordo: Nunc ne novo querimonie genere uti possit Hortensius, morem illi geram. Idem.

⁵⁶ Hic tu fortasse eris diligens] Apotropha ad ipsum Hortensium: qua ostendit, non posse se cogi uti oratione perpetua, & omnibus horis suis, si nolit uti. Et mire horis dixit, cum dies sint plurimi: ut ostendat nimiam diligentiam, & eas horas dicentis dictione esse complendas. Veteres præterea horas generaliter dicebant more Græcorum. Idem.

⁵⁷ Quod mihi lex mea causa dedit] De commodo proprio licet unicuique detrahere, præsertim cum inde adversario nihil possit esse incommodi. Idem.

* Vid. Man. Grut. eo mihi uti non licebit

cusandi mihi tempus mea causa datum est, ut possem oratione mea, crimina causamque explicare. Hoc si non utor, non tibi injuriam facio, sed de meo jure aliquid, & commodo detraho.

Causam enim, inquit, cognosci oportet. Ea re quidem⁵⁸, quod aliter condemnari reus, quamvis sit nocens, non potest. Id igitur tu moleste tulisti, a me aliquid factum esse, quo minus iste condemnari posset? Nam causa cognita multi possunt absolvi: incognita quidem condemnari nemo potest.

Adimo enim comperendinatum⁵⁹: quod habet lex in se molestissimum, bis ut causa dicatur. Quod aut mea causa potius est constitutum, quam tua: aut nihilo tua potius, quam mea. Nam si bis dicere est commodum, certe utriusque commune est. Si eum, qui posterius dixit, opus est redargui: accusatoris causa, ut bis ageretur, constitutum est. Verum, ut opinor, Glaucia primus tulit⁶⁰, ut comperendinaretur reus. Antea vel judicari⁶¹ primo poterat, vel amplius pronuntiari. Utram igitur putas legem molliorem? Opinor illam

vete-

⁵⁸ *Es re quidem*] Ut quaestionem propositam infirmaret, causam propositionis affirmavit, quae sibi solutionem propositi, quam volebat afferret. *Idem*.

⁵⁹ *Adimo enim comperendinatum*] *Comperendinatum* pro comperendinatione posuit. Et est sententia: Auctore vobis molestiam bis dicendi. Sed quid? dices utile esse bis dicere? & mihi ego denego hanc utilitatem: in qua inde cur me accusas, non habes. Aut enim comperendinatio propter me magis, quam propter te, est instituta: aut non magis propter te, quam propter me. Si enim numerum dicendi consideres, ex aequo res est: si ordinem, ego sum prior & ultimus. Nam simul accusator dixerit, respondet prima actione defensor: & rursum comperendinato judicio dicit prior defensor, & defensionem tanquam duplicem in medio positam obruit ultimus accusator. *Idem*.

⁶⁰ *Glaucia primus tulit*] Ante legem Glauca de comperendinatione, aut statim sententia dicebatur, si absolvendus esset reus: aut, *Amplius*, pronuntiabatur, si videretur esse damnandus, cum disissent iudices. *Non liquet*, hoc est, obscura causa est. Itaque ea pars interposita dilatione dicebat, in cu-

jus peroratione videbatur obscuritas. *Comperendinatio* vero utriusque partis recitatio est. Alii sic adnotant. *Comperendinatio* est secunda actio. Item *comperendinatio* est ab utriusque litigatoribus invicem sibi denunciatio in perendinum diem. Namque cum in rem aliquam agerent litigatores, & poena se sacramenti pererent, poscebant iudicem: qui dabatur post trigesimum diem: quo dato, deinde inter se in perendinum diem, ut ad iudicium venirent, denunciabant. Quo cum esset ventum, ante quam causa ageretur, quasi per iudicem rem exponebant. Quod ipsum dicebatur *causa cognoscere*, quasi cause suae in breve coactio. Alii sic. Inter comperendinationem & ampliationem hoc interest, quod comperendinatio ex una tantum re dabatur, cum causam iudex non intelligeret. Et omnino, si videbatur iudicibus bona causa, absoluebant reum: si mala, non statim damnabant, sed hac excusatione parcabant. Nam cum condemnandi nota esset C littera, absolventi A, ampliandi signum N L dabant, quo significabant Non liquere: unde ampliatio nascebatur. *Idem*.

⁶¹ *Judicari*] Dicit sententia absolutionis. Hoc significat id, quod sequitur. *Idem*.

veterem, qua vel cito absolvi⁶², vel tarde condemnari⁶³ licebat. Ego tibi illam Acilianam legem⁶⁴ restituo, qua lege multi semel accusati, semel dicta causa, semel auditis testibus, condemnati sunt, nequaquam tam manifestis, neque tantis criminibus, quantis tu convinceris. Puta te non hac tam atroci, sed illa lege mitissima causam dicere. Accusabo: respondebis. Testibus editis, ita mittam in consilium⁶⁵, ut, etiamsi lex ampliandi faciat potestatem, tamen isti turpe sibi existiment, non primo judicare.

X. Verum, si causam cognosci opus est, parumne cognita est? Dissimulamus, Hortensi, quod saepe experti in dicendo sumus. Quis nos magnopere attendit unquam, in hoc quidem genere causarum⁶⁶, ubi aliquid ereptum, aut ablatum a quopiam dicitur? nonne aut in tabulis, aut in testibus omnis expectatio iudicum est? Dixi prima actione, me planum esse facturum, C. Verrem H-S quadringentis⁶⁷ contra legem abstulisse. Quid? hoc planius egissem, si ita narraffem? Dio quidam fuit Halesinus: qui, cum ejus filio, praetore Sacerdote, hereditas a propinquo permagna venisset, nihil habuit neque negotii, neque controversiarum. Verres, simulac teigit provinciam, statim Messanam literas dedit: Dionem evocavit: calumniatores ex sinu suo apposuit⁶⁸, qui illam hereditatem Veneri Erycinae commissam esse dicerent. Hac de re ostendit seipsum cogniturum.

Possum deinceps totam rem explicare: deinde ad extremum id, quod accidit, dicere: Dionem H-S decies centena millia numerasse, ut causam certissimam obtineret: praeterea greges equarum ejus istum abigendos curasse: argenti, vestisque stragulae

Tom. IV.

A a

gulae

⁶² *Cito absolvi*] Judicari. *Idem*.

⁶³ *Tarde condemnari*] Ampliari. *Idem*.

⁶⁴ *Acilianam legem*] Acilii Glabronis, patris suavis praetoris: de quo etiam supra dixit: quae lex neque comperendinationem, neque ampliationem habet. *Idem*.

⁶⁵ *Mittam in consilium*] Id est, perorabo. Nam mittere iudices in consilium, est dimittere iudices ad sententiam dicendam, ubi allegatis omnibus argumentis, orator dixerit, Dixi. *Idem*.

⁶⁶ *In hoc quidem genere causarum*] Con-

jecturali scilicet. *Idem*.

⁶⁷ *Sequentium quadringentis*] In Divinatione, *millia* dixit. Sed cur ita variaverit fidem summam, jam in superioribus diximus. *Idem*.

⁶⁸ *Calumniatores ex sinu suo apposuit*] Subornavit suos amicos & familiares, qui illum accusarent. Ex sinu suo est ex suis familiaribus & amicis. Sic 2. in Catilin. de sinu & complexu *Cassinae*, dicit intimos ejus amicos. Apponere vero est subornare, ut alibi dixit, Apponere licitorem. Grævius.

gula quod fuerit, curasse auferendum. Hæc neque cum ego dicerem, neque cum tu negares, magni momenti nostra esset oratio. Quo tempore igitur aures iudex erigeret, animumque attenderet? cum Dio ipse prodiret, cum ceteri, qui tum in Sicilia negotiis Dionis interfuisent: cum per eos ipsos dies, per quos causam Dio diceret, reperiretur pecunias sumptisse mutuas; nomina sua exegisse⁶⁹, prædia vendidisse: cum tabula virorum bonorum proferrentur: cum, qui pecuniam Dionis dederunt, dicerent, ⁷⁰ se jam tum audisse, eo numeros fumi, ut Verri darentur: cum amici, hospites, patroni Dionis, homines honestissimi, hæc eadem se audisse dicerent. Opinor, cum hæc fierent, tum vos audiretis, sicut audistis: tum causa agi videretur. Sic a me sunt acta omnia priore actione, ut in criminibus omnibus nullum esset, in quo quisquam vestrum perpetuam accusationem requireret. Nego ego esse quidquam a testibus dictum, quod aut vestrum cuiquam esset obscurum, aut cuiusquam oratoris eloquentiam quaereret.

XI. Etenim sic me ipsum egisse memoria tenetis: ut in testibus interrogandis ⁷¹ omnia crimina proponerem: & explicarem: ut, cum rem totam in medio proposuissem, tum denique testem interrogarem. Itaque non modo vos, quibus est iudicandum, nostra crimina tenetis: sed etiam populus Romanus ⁷² totam accusationem, causamque cognovit. Tamesti ita de meo facto loquor, quasi ego illud mea voluntate potius, quam vestra injuria adductus fecerim. Interposuistis accusatorem ⁷³, qui, cum ego mihi e & x dies

⁶⁹ Nomina sua exegisse] Tituli debitorum, nomina dicuntur, præsertim in iis debitis, in quibus hominum nomina scripæ sunt, quibus pecunie commodata sunt. Cui rei contrarium est, mutuas accepisse. Ergo nomina debita, vel debitoris. *Acon.*

⁷⁰ Hæc eadem se audisse dicerent] Apud antiquos & de auditione testimonium dicebatur. *Idem.*

⁷¹ Ut in testibus interrogandis] Tenere debemus, interrogationes testium & accusatoris, & defensoris esse: & ejus qui produ-

cit, & ejus, contra quem producitur. *Idem.*

⁷² Sed etiam populus Rom.] Qui circum subellia coronam fecit. *Idem.*

⁷³ Interposuistis accusatorem] Qui iste sit accusator, vel quem accuset, in priore libro jam notavimus. Quod autem dicit, mentes mihi tres cum eripuissetis, hoc dicit: 100. & 10. dies inquirendi in Sicilia postulavi: consequens erat, ut, etiam si quinquagesimo die rediissem, ut redii, statim accusarem: quod ne possem facere, interposuistis accusatorem

dies solos in Siciliam postulassem, e & VIII sibi in Achajam postulare. Menses mihi tres cum eripuissetis ad agendum maxime appositos, reliquum omne tempus hujus anni me vobis remisurum putastis: ut, cum horis nostris ⁷⁴ nos essemus usi, tu, binis ludis interpositis, quadragesimo post die responderes; deinde ita tempus duceretur, ut a M. Glabrone prætoris; & a magna parte horum iudicum, ad prætorum alium, iudicesque alios veniremus.

Hæc si ego non vidissem: si me non omnes noti, ignotique monuissent, id agi, id cogitari, in eo laborari, ut res in illud tempus rejiceretur, credo, si meis horis in accusando uti voluissem, vererer, ne mihi crimina non suppetarent: ne oratio deesset: ne vox viresque deficerent: ne, quem nemo prima actione defendere ausus esset ⁷⁵, eum ego bis accusare non possem. Ego meum consilium tum iudicibus, tum populo Romano probavi. Nemo est, qui alia ratione istorum injuriæ, atque impudentiæ potuisse obsistit arbitretur. Etenim qua stultitia fuisset, si, quam diem, qui istum eripiendum redemerunt ⁷⁶, in cautione viderunt, cum ita caverent, *Si post Kalend. Januar. in consilium iretur*: in eam diem ⁷⁷ ego, cum potuissem vitare, incidissem? Nunc mihi temporis ejus, quod

A a 2 mihi

torem quandam cuiusdam ex Achajæ rei, qui sibi 100. & 8. peteret: ita factum est, ut, quameis ego festinatè rediissem, ille adhuc proficisceretur, non potuerim tamen agere, donec complerentur illo absente 100. & 8. dies. Sic enim erat a prætoris legibus ordinatum, ut, si intra 100. & 8. dies ille inquisitor Achajicus advenisset, priore loco ageret: ita factum est, ut prope tres menses sine ludorum impellimento ad agendum appositos, sine causa Tullius amiserit adversariorum dolo: 100. enim & 8. dies plus quam tres menses sunt. *Idem.*

⁷⁴ Ut, cum horis nostris] Vingtint diebus scilicet; hi enim dabantur ad accusandum legitimi, totidemque defensori ad respondendum. *Idem.*

⁷⁵ Ne, quem nemo prima actione defendere ausus esset] Testes tabulæque facti dari solent; itaque ab accusatore dantur; non fa-

cti non dantur testes: ego nihil profuturum parte defensoris. Quid ergo facit pro defensore? Oratio scilicet, cuius potestatem Hortensius non habuit tacente accusatore: non ergo defendere Verrem non ausus est, sed, quia non poterat ut volebat, in totum prætermisit Hortensius. *Idem.*

⁷⁶ Si, quam diem, qui istum eripiendum redemerunt] Fingit Tullius pervenisse ad se pacationem eorum qui in se susceperant procuratorem corrumptorum iudicum, & liberandi Verri: quos ita in cavendo scripsisse dicit. pro eo se promittere corrupturos esse iudicium, si post Kal. Jan. de Verre iudicarent. *Idem.*

⁷⁷ In eam diem] Quam ego essem stultus, inquit, si quam diem illi in promittendo elegeram, ego in accusando non esstitissem, præsertim cum possem effugere, si imprudens non essem. *Idem.*

mihī ad dicendum datur ⁷⁸, (quoniam in animo est causam omnem exponere) habenda ratio est diligenter.

XII. Itaque primum illum actum istius vitæ turpissimum & flagitiosissimum prætermittam. Nihil a me de pueritia suæ flagitiis, peccatisque audiet: nihil ex illa impura adolescentia sua: quæ qualis fuerit, aut meministis, aut ex eo, quem sui simillimum produxit ⁷⁹, recognoscere potestis. Omnia præteribo, quæ mihi turpia dictu videbuntur: neque solum, quid istum audire, verum etiam, quid me deceat dicere, considerabo. Vos, quæso, date hoc, & concedite pudori meo, ut aliquam partem de istius impudentia reticere possim. Omne illud tempus, quod fuit antequam iste ad magistratus remque publicam accessit, habeat per me solutum ac liberum. Sileatur de nocturnis ejus bacchationibus ac vigiliis: lenonum, aleatorum, perductorum ⁸⁰ nulla mentio fiat: damna, dedecora, quæ res patris ejus, ætas ipsius pertulit, prætereantur: lucretur indicia veteris infamiæ: patiatur ejus vita reliqua me hanc tantam jacturam criminum facere.

Quæstor Cn. Papirio consuli fuisti ⁸¹ abhinc annos quatuordecim. Ex ea die ad hanc diem quæ fecisti, in iudicium voco. Hora nulla vacua a furto, scelere, crudelitate, flagitio reperietur. Hi sunt anni consumpti in quæstura, & legatione Asiatica, & prætura urbana, & prætura Siciliensi. Quare hæc eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meæ.

XIII. Quæstor ex senatus-consulto provinciam fortitus es. Obtigit tibi consularis ⁸², ut cum consule Cn. Carbone esses, eamque provinciam obtineres. Erat tum dissensio civium ⁸³; de qua nihil sum dicturus quid sentire debueris ⁸⁴: unum hoc dico,

⁷⁸ Nunc mihi temporis ejus, quod mihi ad dicendum datur] Alii fecerunt hoc dies 20. alii plures. Idem.

⁷⁹ Aut ex isto, quem sui simillimum produxit] Reprehendunt homines stultissimi Tullium, quod in filio Verri innoxiam lædat ætatem, ignorantes illum accusatoria arte providere, ne in epilogis productus ab Hortensio concillet misericordiam iudicum patri. Idem.

⁸⁰ Lenonum, aleatorum, perductorum] Lenones sunt scortorum; perductores etiam invi-

tarum personarum, & in quibus stupra exercita legibus vindicantur. Idem.

⁸¹ Quæstor Cn. Papirio consule fuisti] Uno nomine Cn. Papirii Carbonis & tempus criminis significavit, & crimen; legitur tamen & consuli. Idem.

⁸² Obtigit tibi consularis] Provincia, subauditur. Idem.

⁸³ Dissensio civium] Leviter dixit bellum civile gravissimum Syllæ cum Marianis. Id.

⁸⁴ Quid sentire debueris] Cum quibus facere. Idem.

dico, in ejusmodi tempore, ac forte ⁸⁵, statuerē te debuisse, utrum malles sentire, atque defendere. Carbo graviter ferebat, sibi quæstorem obtigisse, hominem singulari luxuria, atque inertia. Veruntamen ornabat eum beneficiis, officiisque omnibus. Ne diutius teneam: pecunia attributa ⁸⁶, numerata est. Profectus est quæstor in provinciam. Venit in Galliam expectatus ad exercitum consularem cum pecunia. Simulac primum ei occasio visa est, (cognoscite hominis principium magistratuum gerendorum, & republicæ administrandæ) averfa pecunia publica, quæstor consulem, exercitum, sortem, provinciamque deseruit.

Videō quid egerim: erigit se: sperat, sibi auram posse aliquam affari, in hoc crimine, voluntatis, assensionisque eorum ⁸⁷, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio sit: quibus illam relictionem, proditionemque consulis sui gratam sperat fore. Quasi vero id cupiditate defendendæ nobilitatis, aut studii partium fecerit: ac non apertissime consulem, exercitum, provinciamque compilarit ⁸⁸, & propter impudentissimum furtum aufugerit. Est enim obscurum, & ejusmodi factum ejus, ut possit aliquis suspicari, C. Verrem, quod ferre novos homines non potuerit, ad nobilitatem, hoc est, ad suos ⁸⁹ transfisse: nihil fecisse propter pecuniam. Videamus, rationes quemadmodum retulerit. Jam ipse ostendet, quamobrem Cn. Carbonem reliquerit; jam se ipse indicabit.

XIV. Primum brevitatem cognoscite. *Accepi, inquit* ⁹⁰, *vicies ducenta, viginti quinque millia, quadringentos xvii nummos. Dedi stipendio, frumento, legatis* ⁹¹, *proquæstoribus* ⁹², *coborri*

⁸⁵ Ac forte] Potuisti enim, & debuisti, si nolles, repudiare illam sortem, aut successum tuum. Idem.

⁸⁶ Pecunia attributa] Quæ in stipendium militum de ærario a tribus ærariis adnumerari quæstoris solet; ergo Verri adnumerata intelligitur. Idem.

⁸⁷ Voluntas assensionisque illorum] Syllanorum scilicet. Idem.

⁸⁸ Compilarit] Pisos pervellerit: sic fraudaverit furto, ut ne pios quidem in corpore spoliatis reliquerit. Idem.

⁸⁹ Ad nobilitatem, hoc est ad suos] To-

tum hoc per ironiam dicitur in Verrem, & Verri defensores. Idem.

⁹⁰ Accepi, inquit] Referri ad ærarium ratio solet pecuniæ publicæ a quæstoribus. Verres igitur retulit, sed Tullius hoc reprehendit, primo falsam hanc brevem relationem esse, deinde idcirco acceptam, quia proditor Carbonis favorem sibi apud Syllam comparaverat: nam paucis verbis, quid acceperat, quid reliquerat, dixit. Idem.

⁹¹ Dedi stipendio, frumento, Legatis] Hæc omnia nomina sunt erogationum: quibus, aut stipendium militibus dedisse se; dicit

coborti prætorie ⁹³; H-S mille sexcenta, triginta quinque millia ⁹⁴; quadringentos XVII nummos. Reliqui Arimini H-S sexcenta millia. Hoc est rationes referre? hoc modo aut ego ⁹⁵, aut tu, Hortensi, aut quisquam hominum retulit? quid hoc est? quæ impudentia? quæ audacia? quod exemplum ex tot hominum rationibus relatis hujusmodi est? Illa tamen H-S sexcenta millia, quæ ne falso quidem potuit ⁹⁶, quibus data essent, describere, quæ se Arimini scribit reliquisse, quæ ipsa H-S sexcenta millia reliqua facta sunt, neque Carbo attingit, neque Sylla vidit, neque in ararium relata sunt. Oppidum sibi elegit Ariminum ⁹⁷, quod tum, cum iste rationes referebat, oppressum, direptumque erat. Non suspicabatur id, quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Ariminenium testes nobis in hanc rem reliquos esse. Recita denuo. P. Lentulo, L. Triario quæstoribus ⁹⁸ urbanis, res rationum relatarum ⁹⁹. Recita. Ex senatus-consulto. Ut hoc pacto rationem referre liceret, eo Syllanus repente factus est, non ut honos & dignitas ¹⁰⁰ nobilitati restitueretur. Quod si illinc inanis profugisses, tamen ista tua fuga, nefaria; proditio consulis tui, scelerata judicaretur. Malus civis, improbus consul, seditiosus homo, Cn. Carbo fuit. Fuerit aliis: tibi quando esse cœpit? posteaquam tibi pecuniam, rem frumentariam,

Verres: aut frumentum coemisse in annonam exercitus: aut legatis, & proquaestori in sumptum dedisse. eis enim alimenta de publico dabantur. Idem.

⁹² Pro quaestore] Id est, pro officio quaestorio; significat autem quaestoris ammonas: sibi imputat pecunias publicas dadas Verres. Accepi, inquit, vicies ducenta triginta quinque millia, quadringentos decem & septem nummos. Idem. Vulgari, Proquaestoribus: sed Afconii lectionem meliorem iudico: quod ubi quaestor esset, ibi proquaestoribus opus non erat. Hottomas.

⁹³ Coborti prætorie] Comitibus consularibus. Veteres enim omnem magistratam, cui pareret exercitus, prætorum appellaverunt. Unde & prætorium tabernaculum ejus dicitur, & in castris porta prætoria, & hodie quoque præfectus prætorio. Afcon.

⁹⁴ Reliqui Arimini sexcenta millia] Hæc summa cum ratione consentit. Idem.

⁹⁵ Hoc modo aut tu, Hortensi, aut ego] Ambo enim quaestores fuerant. Idem.

⁹⁶ Quæ ne falso quidem potuit] Non enim verisimile est, tantæ pecuniæ rationem duobus versiculis conscripsi potuisse. Idem.

⁹⁷ Oppidum sibi elegit Ariminum] Hoc oppidum Albinovanus Syllæ prodiderat, dux ipse Marianus. Idem.

⁹⁸ Recita denuo. P. Lentulo, L. Triario quæstoribus] Hoc est caput lectionis relatarum a Verre rationum ad ararium totius quaesturæ ejus. Idem.

⁹⁹ Res rationum relatarum] Sunt relatae rationes. Nihil hæc circumscriptio tritius apud Græcos æque ac Latinos: ut res voluntariam apud Plantum. Grevinus.

¹⁰⁰ Non ut honos, & dignitas] Pro nobilitate pugnante Sylla contra Marianos, hæc enim de causa se transfugisse aiebat Verres, ut dignitas & salus nobilitati restitueretur. Afcon.

tariam, rationes omnes suas, exercitumque commisit. Nam si tibi antea displicuisset: idem fecisses, quod anno post M. Pifo ¹. Quæstor cum L. Scipioni consuli obtigisset: non attingit pecuniam; non ad exercitum profectus est. Quod de republica sensit, ita sensit, ut nec fidem suam, nec morem majorum, nec necessitudinem fortis læderet.

XV. Etenim si hæc perturbare omnia, & permiscere volumus, totam vitam periculofam, invidiosam, infestamque reddemus, si nullam religionem fors habeat, nullam societatem conjunctio secundæ dubiæque fortunæ, nullam auctoritatem mores atque instituta majorum. Omnium est communis inimicus, qui fuit hostis suorum. Nemo unquam sapiens proditori credendum putavit. Ipse Sylla, cui adventus istius gratissimus esse debuit, ab se hominem, atque ab exercitu suo removit: Beneventi esse jussit ² apud eos, quos suis partibus amicissimos esse intelligebat: ubi iste fumæ rei causæque nocere nihil posset. Ei postea præmia tamen liberaliter tribuit: bona quadam proscriptorum in agro Beneventano diripienda concessit: habuit honorem, ut proditori, non ut amico, fidem. Nunc, quamvis sint homines, qui mortuum Cn. Carbonem oderint: tamen hi debent, non, quid illi accidere voluerint, sed quid ipsis in tali re metuendum sit, cogitare. Commune est hoc malum, communis metus, commune periculum. Nullæ sunt occultiores insidiæ, quam eæ, quæ latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine. Nam cum, qui palam est adversarius, facile cavendum vitare possis. Hoc vero occultum, intestinum, ac domesticum malum, non modo non existit ³, verum etiam opprimit, antequam prospicere, atque explorare poteris.

Itane vero? tu, cum quaestor ad exercitum missus sis, custos non solum pecuniæ, sed etiam consulis particeps omnium rerum consiliorumque fueris: habitus sis in liberum loco, sicut mos majorum ferebat: repente relinquis? deseras? ad ad-

ver-

¹ Idem fecisset, quod anno post M. Pifo] Exemplo urget Verrem, ut ostendat, quid facere potuisset, nisi furtum pararet. Idem.

² Beneventi esse jussit] Beneventani pler-

que Syllani erant. Idem.

³ Non modo non existit] Emergit, exortitur, exurgit. Idem.

versarios transeas? O scelus! o portentum in ultimis terris exportandum! Non enim potest ea natura, quæ tantum facinus commiserit, hoc uno scelere esse contenta. Necessè est semper aliquid ejusmodi molitur: necesse est in simili audacia, perfidiaque versetur. Itaque idem iste, quem Cn. Dolabella postea C. Malleolo occiso⁴, pro quaestore habuit, (haud scio, an major etiam hæc necessitudo fuerit, quam illa Carbonis: ac plus iudicium voluntatis valere, quam fortis debeat) idem in Cn. Dolabellam, qui in Cn. Carbonem fuit. Nam quæ in ipsum valebant crimina⁵, contulit in illum, causamque illius omnem ad inimicos accusatoresque detulit: ipse in eum, cui legatus, cui pro quaestore fuerat, inimicissimum atque improbissimum testimonium dixit. Ille miser cum esset⁶; tum proditione istius nefaria, tum improbo & falso ejusdem testimonio, tum multo etiam ex maxima parte, istius furtorum, ac flagitiorum invidia conflagravit.

XVI. Quid hoc homine faciatis? aut ad quam spem tam perfidiosum, tam importunum animal reservetis? qui in Cn. Carbonem fortem, in Cn. Dolabellam voluntatem neglexerit, ac violarit, eosque ambos non solum deseruerit, sed etiam prodiderit, atque oppugnarit. Nolite, quælo, Iudices, brevitate orationis⁷ meæ potius, quam rerum ipsarum magni-

⁴ Malleolo occiso] Oratorie pro mortuo occisum dixit. Idem.

⁵ Quæ in ipsum valebant crimina] Aperit hoc postea dicturus est Tullius. Etenim accusator Dolabellæ volens indice Verre uti contra Dolabellam, librum criminum omnium Verri & Dolabellæ Verri ostendit, & promisit hæc se crimina non obsecraturum, si sibi Verres & causam omnem Dolabellæ proderet, & testimonium adversus eum diceret: quare Verres Dolabellam, cui legatus, & pro quaestore fuerat, oppugnare compulsus est. Inimicos autem accusatoresque Dolabellæ; Cæsarem dicit: nam Scæurus Dolabellam alium accusavit, nec damnare potuit. Idem.

⁶ Miser cum esset] Miserum pro innocente Tullius ponit. Sic alibi: Et erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed mi-

serum, me non diligentissimum consulens, sed crudelissimum tyrannum existimari velint. Idem.

⁷ Brevitate orationis] Nam tanto major fides acquiritur nostris criminationibus, quanto videtur, tragedia prætermissa, veluti nuda propositione esse contenti. Velim tamen & in hac brevitate perspicias, non abesse Ciceronis studium *τὸ ἀσκήτως*. Idem egit ut quamvis proponeret, tamen acerbiterat mali facinoris exolleret. Ignem parum erat dixisse: subiecit *ex lignis viridibus*, quod est intolerabilis; addidit etiam *humidus*, quo spiritus magis magisque augeri solet: superposuit *in loco angusto*, ubi densior fumus animas haurientes urget. Post hæc deinde intulit: *Hominem ingenuum, domi nobilem, populi Rom. socium atque amicum, fumo excruciatum semivivum reliquit*. Totum

tudine, crimina ponderare. Mihi enim properandum necessarium est, ut omnia vobis, quæ mihi constituta sunt, possim exponere. Quamobrem, quæstura istius demonstrata, primique magistratus & furto, & scelere perspecto, reliqua attendite. In quibus illud tempus Syllanarum prescriptionum ac rapinarum prætermittam: neque ego istum sibi communi calamitate⁸ defensionem ullam sinam fumere. Suis eum certis, propriisque criminibus accusabo. Quamobrem, hoc omni tempore Syllano ex accusatione circumscripto⁹, legationem ejus præclaram cognoscite.

Posteaquam Cn. Dolabellæ¹⁰ provincia Cilicia constituta est: o dii immortales! quanta iste cupiditate, quibus allegationibus illam sibi legationem expugnavit? id quod Cn. Dolabellæ principium maximæ calamitatis fuit. Nam ut iste profectus est, quacunque iter fecit, ejusmodi fuit, non ut legatus populi Romani, sed ut quædam calamitas pervadere videretur.

XVII. In Achaja (prætermittam minora omnia, quorum simile forsitan aliis quoque aliquando fecerit: nihil dicam, nisi singulare, nisi quod, si in alium reum diceretur, incredibile videretur) magistratum Sicyonium nummos poposcit. Ne sit hoc crimen in Verrem: fecerunt alii. Cum ille non daret, animadvertit. Improbum, sed non inaudium. Genus animadversionis videte. Quæretis, ex quo genere hominem istum judicetis. Ignem ex lignis viridibus atque humidis, in loco angusto fieri iussit. Ibi hominem ingenuum, domi nobilem, populi Romani socium atque amicum, fumo excruciatum, semivivum reliquit. Jam quæ iste signa, quas tabulas pictas, ex Achaja sustulerit, non dicam hoc loco.

Tom. IV.

B b

Est

si gradatim consideres, *ἀσκήτως* est. Et nihilominus visus est tantum proposuisse, non & exaggerasse, cum robustius non potuerit augere. Ita si rem spectes, magna copia est: si verba numeres, summa brevitatis. *Anonymous*, cujus primum scholia in lucem prodierunt opera Jac. Gronovii.

⁸ Ex communi calamitate] Ex Syllanis temporibus scilicet. Defensionem de Sylla

exclusit, ne liceret illi dicere, Sylla mihi iussit, Sylla hoc fecit. *Africanus*.

⁹ *Circumscripto*] Sublato, circumducto, ac prætermisso. Alias decepto significat. *Idem*.

¹⁰ Posteaquam Cn. Dolabellæ] *Ἀνεκκαθάρατος* de Dolabella: nam supra de eius damnatione dicebat. *Idem*.